

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У РОЗВ'ЯЗАННІ «КУРДСЬКОГО ПИТАННЯ» В ТУРЕЧЧИНІ

EXPERIENCE IN USING STRATEGIC COMMUNICATIONS IN SOLVING THE “KURDISH ISSUE” IN TURKEY

Хорішко Л.С.,

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету*

У статті проаналізовано стратегічні комунікації як сукупність засобів впливу на громадськість, що використовуються у внутрішній та зовнішній політиці, сприяючи реалізації національних інтересів держави. Засобами впровадження стратегічних комунікацій визначено зв'язки з громадськістю, публічну дипломатію, демонстрацію сили, залучення лідерів громадської думки. Конкретизовано основні принципи реалізації стратегічних комунікацій, такі як: координація зусиль, орієнтація на потреби різних аудиторій, сфокусованість на національних інтересах.

Проаналізовано досвід використання стратегічних комунікацій у розв'язанні «курдського питання» в Туреччині. Досліджено трансформацію поглядів правлячої еліти Туреччини у трактуванні змісту «курдського питання» на різних етапах розвитку політичної системи. Вони зумовлювали вибір засобів впливу та легітимізацію відповідних рішень політичної еліти, спрямованих на зниження динаміки міжетнічних протиріч. У 80-ті роки ХХ ст. домінував військово-політичний підхід, орієнтований на використання силових методів управління міжетнічними протиріччями. Процеси лібералізації політичної сфери сприяли появі політико-комунікативного підходу, що розширив можливості держави у вирішенні «курдського питання» за допомогою стратегічних комунікацій.

Обґрунтовано, що апелювання правлячої еліти до загроз втрати національної ідентичності та територіальної цілісності зумовлювало вибір засобів комунікації з внутрішньою аудиторією. Це, передусім, формування громадської думки, залучення ресурсного потенціалу лідерів думок та засобів масової інформації. Комунікація із зовнішньою аудиторією забезпечується координацією зусиль і посиленням військово-політичного співробітництва зі стратегічними партнерами та державами-сусідами (Іраком, Іраном) у контексті протидії терористичним загрозам та оптимізації системи національної безпеки. Сучасна правляча еліта Туреччини на чолі з Р.Т. Ердоганом орієнтована на мінімізацію терористичних загроз з боку Робітничої партії Курдистану та реалізацію системної державної політики щодо розв'язання «курдського питання». Вона передбачає подолання економічної відсталості регіонів компактного проживання курдів, певні поступки у культурно-освітній сфері, діяльність поміркованих опозиційних партій, лояльних до ініціатив правлячої еліти.

Ключові слова: внутрішня політика, зовнішня політика, національна безпека, національні інтереси, стратегічні комунікації.

The article analyzes strategic communications as a set of means of influencing the public, used in domestic and foreign policy, contributing to the realization of national interests of the state. The means of implementing strategic communications are public relations, public diplomacy, demonstration of power, involvement of public opinion leaders. The basic principles of realization of strategic communications were specified: coordination of efforts, orientation on needs of various audiences, focus on national interests. The experience of using strategic communications in solving the “Kurdish issue” in Turkey was analyzed. The transformation of the views of the ruling elite of Turkey in the interpretation of the content of the “Kurdish question” at different stages of development of the political system was studied. They determined the choice of means of influence and legitimization of the relevant decisions of the political elite aimed at reducing the dynamics of interethnic contradictions. In the 80s of the twentieth century the military-political approach focused on use of force methods of management of interethnic contradictions dominated. Processes of liberalization of the political sphere contributed to the emergence of political-communicative approach, which expanded the state's ability to solve the “Kurdish issue” through strategic communications.

It was substantiated that making an appeal by the ruling elite to the threats of loss of national identity and territorial integrity to the choice of means of communication with the domestic audience. This is, first of all, the formation of public opinion, attracting the resource potential of opinion leaders and the media. Communication with the external audience is ensured by coordinating efforts and strengthening military-political cooperation with strategic partners and neighbouring countries (Iraq, Iran) in the context of countering terrorist threats and optimizing the national security system. Turkey's current ruling elite, led by R.T. Erdogan, is focused on minimizing terrorist threats from the Kurdistan Workers' Party and implementing a systematic state policy to address the “Kurdish issue”. It provides for overcoming the economic backwardness of the regions of compact residence of the Kurds, certain concessions in the cultural and educational sphere, the activities of moderate opposition parties loyal to the initiatives of the ruling elite.

Key words: domestic policy, foreign policy, national security, national interests, strategic communications.

Постановка проблеми. В умовах глобального розвитку формуються передумови посилення напруги у відносинах політичних суб'єктів на внутрішньому та зовнішньому рівнях взаємодії, що зумовлене наявністю різних інтересів і підходів до їх реалізації на практиці. Особливої гостроти ця проблематика набуває у контексті реалізації національних інтересів конкретної держави,

оскільки йдеться про ключові ціннісно-сміслові орієнтири та моделі поведінки, спрямовані на досягнення суспільного блага та підвищення рівня суб'єктності у міжнародному політичному просторі. Отже, актуалізується потреба використання політичними суб'єктами стратегічних комунікацій як інструменту конкретизації національних інтересів для зовнішньої та внутрішньої громадськості. У цьому контексті досить цікавим є вивчення та систематизація досвіду Туреччини у використанні ресурсу стратегічних комунікацій у реалізації національних інтересів, ключовим аспектом яких є «курдське питання».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика стратегічних комунікацій, їх ролі в реалізації національних інтересів держави досить широко представлена в наукових розвідках Д. Дубова, О. Дзьобаня, О. Кушніра. Деякі аспекти використання стратегічних комунікацій у Туреччині з метою розв'язання «курдського питання» висвітлені у роботах О. Борділовської, К. Вертяєва, С. Задонського, Ю. Круглашової, В. Кухти.

Формування цілей статті (постановка завдання). Основна мета цієї наукової розвідки – узагальнити досвід використання стратегічних комунікацій у розв'язанні «курдського питання» в Туреччині. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: конкретизацію змісту стратегічних комунікацій, аналіз особливостей їх використання у реалізації національних інтересів Туреччини.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним із ключових принципів процесів державотворення Туреччини був визначений націоналізм. Він розглядався М.К. Ататюрком як інструмент формування єдності й неподільності нації та держави в досягненні національних інтересів [6]. Відповідно, турецькому націоналізму притаманні об'єднавчі, а не іредентистські риси. Насамперед акцентується увага на формуванні єдиного культурного простору та підвищенні рівня національної свідомості громадян. Національна держава покликана сприяти формуванню спільних принципів виховання та національних ідеалів, зумовлених історичними та культурними традиціями суспільно-політичного розвитку. У цьому контексті було сформовано ідею загальнонаціональної ідентичності, набуття якої підтверджувалося фактом народження на території держави та відмовою від етнічної ідентичності [4, с. 9]. Це створило передумови виникнення міжетнічних протиріч, які трактувалися правлячою елітою як загроза національній безпеці й інтересам Турецької Республіки. Особливої гостроти набув курдський протестний рух, що став одним із основних факторів впливу на зовнішню та внутрішню політику держави.

У ході політичного розвитку Туреччини було сформовано декілька підходів до трактування змісту «курдського питання», що зумовили вибір відповідних стратегічних комунікацій, спрямованих на формування внутрішньої та зовнішньої громадської думки, легітимізацію вибраних правлячою елітою засобів зниження динаміки міжетнічних протиріч. Загалом стратегічні комунікації розглядаються як сукупність відповідних засобів впливу на внутрішню та зовнішню громадськість, зумовлених комунікативними можливостями держави з метою реалізації національних інтересів [2; 3; 8]. Серед основних засобів здійснення стратегічних комунікацій виділяють такі як: зв'язки з громадськістю, публічна дипломатія, інформаційно-психологічні операції, демонстрація сили, залучення ключових лідерів до проведення інформаційних заходів тощо [11]. Успішне використання стратегічних комунікацій зумовлюється низкою принципів: координацією діяльності суб'єктів, спрямованістю на реалізацію національних інтересів, врахуванням потреб зовнішньої та внутрішньої аудиторії.

У 80-ті роки ХХ ст. у політичній системі Туреччини домінував військово-політичний підхід у трактуванні змісту «курдського питання» та засобів впливу. Це пояснювалося приходом до влади військових унаслідок державного перевороту, а також активізацією курдського протестного руху. Наявні факти дискримінації за етнічною ознакою, низький рівень економічного розвитку регіону компактного проживання курдів – усе це сприяло виникненню різних національних політичних партій та рухів, орієнтованих на марксистську ідеологію. Лідери цих політичних партій виступали за подолання економічної нерівності та національну мобілізацію курдів у відстоюванні власних прав. Водночас основним суб'єктом мобілізації протестних рухів курдів стала Робітничая партія Курдистану (РПК) на чолі з А. Оджаланом. Йому вдалося сформувати централізовану систему партійного управління для здійснення координації протестного руху та залучення ресурсів курдської діаспори [4, с. 47–53]. Поступово сформована партійна структура перетворилася на дієвий інструмент військової боротьби та здійснення пропагандистської діяльності, спрямованої на реалізацію принципів національно-визвольної боротьби.

Потреба жорсткої політики обґрунтовувалася правлячою елітою як необхідність боротьби із сепаратизмом з метою збереження ідентичності турецької нації та територіальної цілісності держави. У цьому контексті було прийнято низку рішень щодо курдського населення: посилення політики національної асиміляції; активізація політики переселення громадян, виходячи з потреб національної безпеки; заборона політичних партій, діяльність яких підриває суверенітет

і територіальну цілісність держави; відтермінування рішення щодо скорочення загальної чисельності армії та зменшення строку служби [4, с. 36–41]. Вказані заходи сприяли загостренню міжетнічних протиріч, їх переростанню у повномасштабні збройні сутички між урядовими військами та курдськими активістами, що супроводжувалися значними людськими жертвами та репресіями.

Можна констатувати, що правляча еліта цілеспрямовано впливала на формування громадської думки внутрішньої аудиторії, апелюючи до загроз втрати національної ідентичності та територіальної цілісності. Активно використовувався ресурсний потенціал ЗМІ з метою візуалізації образу ворога та конкретизації національних загроз, серед яких – вбивство мирних жителів, терористичні атаки, завдання шкоди інфраструктурі та важливим об'єктам, що забезпечують життєдіяльність громадян [7, с. 30–37]. Подальша радикалізація діяльності РПК розширювала можливості урядових структур у використанні ЗМІ з метою формування негативного ставлення більшості суспільства до курдського протестного руху та легітимізації методів військової боротьби.

Водночас поступовий перехід влади від військової до політичної еліти сприяв активізації дискусії у ЗМІ стосовно «курдської проблеми» та можливих шляхів її розв'язання. Ключовими суб'єктами артикуляції інформації та формування громадської думки стали прем'єр-міністр Т. Озал, а також лідери Демократичної лівої партії (ДЛП) Б. Еджевіт та Соціал-демократичної партії (СДП) Е. Ененю. В інформаційних повідомленнях акцентувалася увага на тому, що загрозу державності створює терористична (руйнування інфраструктури, створення загрози життю громадян) та пропагандистська (заклики до міжетнічної ворожнечі, вербування молоді) діяльність РПК та її лідера А. Оджалана. Водночас майже відсутні були згадки про національну приналежність партії, що було своєрідною спробою залучитися підтримкою курдського населення [4, с. 60–63]. Це стало свідченням визнання правлячою елітою потреби діалогу з помірковано налаштованими представниками курдського протестного руху.

Комунікація із зовнішньою аудиторією стосовно підтримки позиції правлячої еліти та методів розв'язання міжетнічних протиріч здійснювалася засобами публічної дипломатії. Її важливим аспектом є співпраця з іноземними урядовими структурами, що спрямована на реалізацію національних інтересів у цілях національної безпеки. Активне військово-політичне співробітництво зі США сприяло модернізації військово-промислового комплексу Туреччини, отриманню підтримки у боротьбі з тероризмом, блокуванню джерел фінансування РПК представниками курдської

діаспори. Співпраця з ізраїльськими спецслужбами була спрямована на отримання досвіду проведення розвідувальних та спеціальних операцій, необхідних для виявлення і нейтралізації загроз національній безпеці [1]. З Іраком було досягнуто домовленості про проведення спільних військово-розвідувальних операцій. Їх метою було знищення інфраструктури та баз РПК, розташованих на території Іраку.

Загальні тенденції світового розвитку у 90-ті роки ХХ ст. певною мірою вплинули на політику правлячої еліти Туреччини стосовно розв'язання «курдського питання». По-перше, утворення нових національних держав сприяло активізації курдського протестного руху. Хоча наявність значних протиріч серед курдської політичної еліти щодо цілей та методів боротьби знижувала її ефективність. По-друге, процеси демократизації, започатковані цивільною адміністрацією, формували потребу громадян (у тому числі й представників різних етнічних груп) у розширенні прав і свобод, а також форм політичної участі. По-третє, посилювався тиск Європейського Союзу на Туреччину щодо порушення прав і свобод національних меншин та невиконання зобов'язань у рамках діяльності в ОБСЄ.

У цьому контексті політична еліта прагнула активно впливати на формування громадської думки стосовно потреби лібералізації політичного життя. По-перше, у меджісі було заслухано доповідь про стан справ у південно-східних областях та визначено пріоритети стабілізації ситуації – проведення економічних та політичних реформ. По-друге, СДП на чолі з Е. Ененю виступала своєрідним посередником у формуванні громадської думки між офіційною позицією правлячої еліти та курдським населенням. Пропозиції СДП (перегляд механізмів взаємодії центру та периферії, зняття обмежень з використання курдської мови у побуті) були певною мірою враховані правлячою елітою. За сприяння СДП відбулася поступова легалізація курдської поміркованої опозиції, представники якої отримали місця у парламенті. Президент держави Т. Озал виступив із заявою щодо потреби формування позитивного відношення громадян південно-східного регіону до діяльності влади. Основними інструментами впливу на громадську думку були визначені інформаційна та мовна політика.

Водночас радикалізація діяльності РПК та значний вплив на прийняття державно-управлінських рішень військової еліти не знімали з повістки дня використання таких засобів, як військові операції проти повстанців, депортації активістів повстанського руху, залучення підтримки інших держав у боротьбі з тероризмом. Наприклад, турецькому уряду вдалося досягти домовленості з Німеччиною про заборону діяльності РПК на її території

[4]. Було також налагоджено співпрацю (спільна протидія терористичним загрозам, посередництво у взаємодії з РПК) з автономною адміністрацією курдів Іраку.

Перша половина 2000-х характеризувалася домінуванням проєвропейського вектора розвитку Туреччини, що позначилося на подальшій лібералізації поглядів політичної еліти щодо шляхів і методів розв'язання «курдського питання». Прихильники процесів демократизації та посилення взаємодії з ЄС виступали за розширення можливостей розвитку курдської культури та мови, наголошуючи на необхідності подолання економічної нерівності регіонів компактного проживання курдського населення. Водночас значна частина еліти підтримувала лише ідеї щодо збільшення державних інвестицій в економічний розвиток південно-східних регіонів [5]. Правлячою елітою було прийнято низку рішень, серед яких – відміна режиму надзвичайної ситуації у південно-східних регіонах; відновлення доступу до початкової освіти та трансляції новин курдською мовою; легалізація діяльності курдських політичних партій.

Здійснені кроки стали вагомим інструментом підвищення рівня ефективності публічної дипломатії Туреччини в контексті покращення іміджу держави серед різних інституцій ЄС. Результати виборів (2004, 2007) засвідчили зростання підтримки серед курдського населення політики партії Справедливості та Розвитку (ПСР), очолюваної Р. Ердоганом. Це вказувало також на посилення позицій політичної, а не військової еліти у прийнятті державно-політичних рішень.

Водночас розширення прав і свобод, отримання владних повноважень за посередництва партій у місцевих органах влади створило передумови консолідації курдів у відстоюванні власних інтересів. Зазнали певної трансформації їхні вимоги до уряду, основною з яких стала «демократична автономія». Це дещо посилювало напругу між правлячою партією та прокурдськими партіями. Але їх включеність у конституційний процес (2010–2012) в обмін на підтримку ініціатив Ердогана знизила рівень напруженості у взаємодії. Подальша відмова ПСР враховувати курдські ініціативи щодо правок в Основний закон зумовила наростання протиріч, що переросли у масові акції непокори, активізувавши діяльність урядових силових структур [10].

Процеси трансформації політичної системи Туреччини зумовили перехід до суперпрезидентської форми правління. Концентрація влади в руках президента Ердогана, посилення державного контролю за діяльністю ЗМІ, кадрове оновлення державних інституцій за принципом лояльності – все це сприяло згортанню процесів лібералізації політичної сфери. Правлячою елітою був взятий курс на посилення впливу релігійного фактора

у формуванні культури та масової свідомості громадян. Цьому сприяли реформа освітньої сфери, спрямована на розширення релігійного компонента в навчальних програмах, а також створення джемаат-структур. Вони взяли на себе роль виховання «благочестивого покоління» турецьких громадян [9, с. 6–9]. Вказані тенденції розвитку впливають на визначення основних аспектів розуміння «курдського питання» у внутрішній та зовнішній політиці в умовах сучасної політичної дійсності.

Можна констатувати, що сучасна правляча еліта Туреччини прагне розмежовувати поняття боротьби з терористичними загрозами РПК та політику стосовно розв'язання «курдського питання». Це проявляється у формуванні громадської думки усередині держави. По-перше, незмінною є позиція стосовно «терористичних загроз РПК» та «потреби силової боротьби із загрозами національній безпеці». Надмірна активізація курдського протестного руху, артикуляція сепаратистських гасел – усе це трактується урядовими структурами як загроза національній безпеці та порушення прав і свобод турецьких громадян. Загострення уваги державних ЗМІ на певних конфліктних ситуаціях підвищує рівень напруги у суспільстві, актуалізуючи потребу в безпеці. Тому рішучі кроки правлячої еліти, навіть з використанням силових методів впливу в розв'язанні протиріч чи ліквідації терористичних загроз, отримують підтримку населення та підвищують рівень довіри до діяльності урядових структур.

По-друге, реалізація політики подолання економічної відсталості південно-східних регіонів, що спрямована на формування відповідного рівня довіри місцевого населення до діяльності влади загалом. У цьому контексті здійснюються спроби ситуативного реформування важливих для курдського населення аспектів інформаційної та мовної політики. Правляча еліта зацікавлена у діяльності поміркованих опозиційних партій, співпраця з якими дозволяє отримувати певну підтримку політики чинного президента та додаткові голоси у виборчих кампаніях.

Досить активно використовуються ресурси публічної дипломатії у пошуках можливих шляхів розв'язання «курдського питання». По-перше, відбувається поглиблення військового співробітництва як з Іраком щодо проведення спільних заходів протидії терористичним загрозам з боку РПК, так і з автономною адміністрацією іракських курдів. Співпраця з останніми відбувається не лише у військовій, але й економічній сфері, оскільки Туреччина зацікавлена в отриманні доступу до розбудови нафтового сектору курдської автономії. Тривалий час перший президент курдської автономії М. Барзані виконував посередницькі функції в налагодженні діалогу між офіційною Анкарою та представниками РПК.

По-друге, поступово посилюється військове співробітництво з Іраном, на території якого активізувалася діяльність курдських активістів. Їхні заклики щодо федералізації та розширення прав розглядаються офіційним Тегераном як загроза національній безпеці. У цьому контексті лідери обох держав Р. Ердоган та Х. Рухані виступили з низкою заяв щодо потреби спільної протидії терористичним загрозам, що дестабілізують ситуацію у регіоні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Можна констатувати наявність трансформації поглядів правлячої еліти Туреччини щодо розуміння змісту та методів розв'язання «курдського питання». У 80-ті роки ХХ ст. домінував військово-політичний підхід, сформований правлячою військовою елітою, яка будь-які загострення міжетнічних протиріч трактувала загрозу національній безпеці, надаючи перевагу силовим методам впливу. Процеси переходу владних повноважень до цивільної адміністрації

та відносна лібералізація політичної сфери сприяли включеності цієї проблематики у внутрішню та зовнішню повістку дня держави. Тому політична еліта почала використовувати ресурсний потенціал стратегічних комунікацій, прагнучи розширити можливості розв'язання наявних протиріч.

В умовах сучасної політичної дійсності розв'язання «курдського питання» є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики Туреччини. У цьому контексті правлячою елітою на чолі з Р. Ердоганом використовуються різні засоби стратегічних комунікацій з внутрішньою та зовнішньою аудиторіями. Серед основних можна виокремити такі як: формування громадської думки, публічна дипломатія, демонстрація сили, залучення ключових лідерів до проведення інформаційних заходів тощо. Подальші наукові розвідки з такої проблематики пов'язані з поглибленням напрацювань щодо використання ресурсів публічної дипломатії у розв'язанні «курдського питання» в Туреччині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борділовська О.А., Кухта В.В. Моделі врегулювання курдської проблеми: досвід чотирьох близькосхідних країн. *Гілея* : науковий вісник. 2014. Вип. 86. С. 397–403.
2. Дзьобань О.П. Стратегічні комунікації: до проблеми осмислення сутності. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. Вип. 2. С. 254–264.
3. Дубов Д.В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*. 2016. № 4. С. 9–23.
4. Вертяев К.В. Курдский вопрос в политике Турции (конец XX – начало XXI века). Москва : Ин-т востоковедения РАН, 2007. 252 с.
5. Задонский С. Решение курдского вопроса в Турции. URL: <http://www.iimes.ru/?p=116> (дата звернення: 03.02.2021).
6. Измайлов Р.И. Кемализм и модернизационные процессы в Турции в 20–30-е годы XX века. URL: http://www.idmedina.ru/books/materials/turkology/1/turk_izmailov.htm (дата звернення: 02.02.2021).
7. Кудряшова Ю.С. Региональная безопасность Турции в контексте курдской проблемы. *Вестник МГИМО-Университета*, 2010. № 1 (10). С. 30–37.
8. Кушнір О.В. Поняття й сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 27–31.
9. Современная Турция: тренды развития и значение для России / под ред. Л.С. Вартазаровой, И.Я. Кобринской, С.В. Уткина. Москва : ИМЭМО РАН, 2019. 54 с.
10. Шлыков П. Курдский вопрос в Турции: на пути разрешения конфликта? URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=204299> (дата звернення: 09.02.2021).
11. NATO Strategic Communications Policy. URL: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf> (дата звернення: 08.04.2021).